
Yıldız

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi

(2017) Cilt 01, Sayı 02, s. 164-180

Dış Politika Krizlerinde Algısal Güven[siz]lik: 1935 Bulgaristan Krizi*

Fuat Aksu**

Yunus Çolak***

Özet

Dış politika krizleri karar alıcı için hayati konuları kapsayan, kısa süre içerisinde siyasa geliştirmesi gereken ve karar alıcının dış politikaya yönelik oluşturduğu prensiplerin ve ortaya koyduğu önceliklerin de sınındığı olaylardır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin doğrudan taraf olduğu 34 dış politika krizi (1923-2015) içerisinde, Bulgaristan ile yaşamış olduğu ve 1935-1938 yılları arasındaki algısal-güvenlik temelli dış politika krizinin, kriz ve kriz yönetimi prensipleri çerçevesinde analiz edilmesidir. Nitekim Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde imzalanan Trakya Sınırına İlişkin Sözleşme ile Türkiye'nin Trakya sınırı yaklaşık 30 kilometre genişliğinde askerden arındırılmış, fakat her iki ülkenin de değişen güvenlik algıları sebebiyle söz konusu bu bölge bir algısal güvenlik temelli dış politika krizini tetiklemiştir. Bu bağlamda çalışmada uluslararası sistemdeki değişimin devletlerin güvenlik algılarına olan etkileri ve bu etkinin aynı zamanda krizlerin tetiklenmesine yol açıp açmayacağı 1935 Bulgaristan krizi özelinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye'nin Dış Politikası
Balkanlar
Dış Politika Krizleri
1935 Bulgaristan Krizi
Kriz Yönetimi

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 20.06.2017
Kabul Tarihi: 25.08.2017
Elektronik Yayın Tarihi: 28.10.2017

---

* Bu makale TUBİTAK 1001 Projesi (Proje No: 112K172) desteğiyle üretilmiştir.

** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi
İstanbul/Türkiye, fuataksu@tfpcrisis.org

***Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD Lisansüstü Öğrencisi-
İstanbul/Türkiye, yunuscolak92@hotmail.com

Perceptual [Mis]trust in Turkish Foreign Policy Crises: Case of 1935 Bulgaria*

Fuat Aksu**

Yunus Çolak***

Abstract

Foreign policy crises are mostly survival issues that decision makers have limited time to respond and those crises are also important practice for any countries foreign policy principles and priority. This study aims to analyse Bulgaria crises (1930-1938) which is one of the 34 Turkish foreign policy crises from 1923 to 2015 in terms of foreign policy crises and crises management principles. When Turkey arming around demilitarized zone which has 30 km depth of her Thrace border with both Bulgaria and Greece that established by Lausanne Treaty in 1923, it was perceived a security treaty by Bulgaria and triggered a foreign policy crisis between Turkey and Bulgaria. In this term, this study examines in the case of 1935 Bulgaria crises that effect of international systemic changes on security perspective of a country and whether this effect can trigger a foreign policy crises or not.

Keywords

Turkish Foreign Policy
Balkans
Foreign Policy Crises
1935 Bulgaria Crises
Crises Management

About Article

Sending Date: 20.06.2017
Acceptance Date: 25.08.2017
Electronic Issue Date: 28.10.2017

GİRİŞ

Dış politika krizleri karar alıcının kısıtlı bir zaman içerisinde politika üretmesi gereken ve çoğunlukla hayati konuları kapsayan durumlardır. Bir dış politika krizine ilişkin süreçte dış politikayı şekillendiren tüm bağımsız ve müdahil değişkenler karar alıcı tarafından dikkate alınmak durumundadır. Bu da haliyle, dış politika krizlerini inceleyen bir araştırmacıya, krizin gerçekleştiği döneme ilişkin olarak dış politika prensiplerini ve daha da önemlisi bu prensiplerin uygulamadaki yerinin saptayabilme olanağı sunar. Bu bakımdan genel bir ifadeyle krizler, kısıtlı bir zaman dilimi içerisinde meydana gelen ve karar alıcıyı konu üzerinde bir politika belirlemeye iten, ekseriyetle hayati konuları kapsayan gelişmelerdir

* This study is supported by TUBITAK 1001 project (No: 112K172).

** Assoc. Prof. Dr., Yıldız Technical University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations-Istanbul/Turkey, fuataksu@tfpcrises.org

*** Graduate Student in Department of Political Science and International Relations Yıldız Technical University-Istanbul/Turkey, yunuscolak92@hotmail.com

(bkz.; Hermann 1969: 21-36; Brecher 1993: 2-52). Ancak, literatürde kriz kavramına ilişkin üzerinde uzlaşmış tek bir tanımlamadan da söz etmek mümkün değildir. Bu durum, araştırmacının incelediği konuya uygun bir tanımlamayı tercih etmesini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma içerisinde de bu düşünceye uygun olarak tercih edilen kriz Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Araştırma Grubunun tanımladığı gibidir (Bkz.; www.tdpkrizleri.org):

“Bir veya birden fazla aktör arasındaki ilişkilerde taraflardan en az birinin temel değer, öncelik, çıkar, güvenlik vb. algılarında tehdit olarak algılanan; kendini tehdit altında algılayan tarafın karar alıcılarını uygun önlem ve araçlarla karşılık vermeye zorlayan; taraflar arasında gerilim ve düşmanlık duygularına koşut olarak askeri çatışma olasılığını arttıran durumdur.”

Yukarıdaki ışığında bir olayın kriz olarak tanımlanabilmesi için herşeyden önce söz konusu olayın karar alıcı tarafında kendi temel değer ve önceliklerine yönelik bir tehdit ve/ya saldırı olarak algılanması gerekmektedir. Bunun devamında ise bu tehdit algısı karar alıcıyı buna ilişkin çeşitli politikalar vasıtasıyla önlem almaya zorlamalıdır. Nihayetinde ilk iki koşulun sağlanmasının taraflar arasında askeri gerilimi ve çatışma olasılığının artmış ise, bu durumda taraflar arasında bir krizden söz etmek mümkün olur. Bunun yanı sıra, bir dış politika meselesi karar alıcı tarafından bir kriz olarak algılanması üzerinde gerek içsel gerekse de dışsal birtakım faktörler etkili olmaktadır ki bu durum, kriz analizlerinde Neoklasik Realizm (Bkz.; Rose, 1998, ss. 144-172) yaklaşımını en uygun teorik perspektif olarak ortaya çıkarmaktadır. Bir başka ifadeyle, kriz analizlerinde Neoklasik Realizm yaklaşımının ön gördüğü şekilde hem sistemsal hem de içsel birtakım faktörlerin dikkate alınması gereklidir. (Bkz.; Devlen vd. 2009, ss. 136-163; Gürses, 2017, ss. 38-57; Üçbaş, 2014). Bu tanıma uygun olarak Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Araştırma Grubu tarafından Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi boyunca (1923-2015) 34 dış politika krizi tespit edilmiştir. Şüphesiz bu krizler içerisinde Türkiye'nin kriz ve kriz yönetimine ilişkin ilk örneklerin verilmesi bakımından Atatürk dönemi krizleri ayrı öneme sahip olan krizlerdir. Nitekim söz konusu bu krizler, doğrudan ülkenin kurucu kadrosu tarafından yönetilmiş olmaları sebebiyle, gelecekteki diğer dış politika krizlerine de güçlü bir örnek teşkil etmişlerdir.

Dış politika krizlerinde krizi tetikleyen davranış, durumsal değişiklik krizin tarafları bakımından farklı değerlendirilebilir. Krizi tetikleyen durumsal değişikliği gerçekleştiren aktör aslında bu davranışının muhatapları tarafından hasmane ve/ya saldırgan bir davranış olarak algılanabileceğini dikkate alarak gerekli güven ortamını sağlamaya çalışsa da muhataplarını ikna edemeyebilir. Durumsal değişikliği gerçekleştiren tarafın muhatapları ile bir kriz yaşamak istememesine ve durumsal değişikliğin doğrudan bir başka tarafı hedef almamasına rağmen yine de muhataplardan birisi bu durumu kendi hedef, çıkar ve öncelikleri bakımından bir hasmane davranış olarak görebilir. Bu ise “kasıtsız” bir krizin tetiklenmesine neden olabilir.

Bu çalışma dış politika krizlerinde taraflar arasında bir güven[siz]lik durumunun nasıl bir krizin tetikleyicisi olarak ortaya çıkabileceğini analiz etmektedir. Algısal olarak taraflardan birinin diğerine karşı güven duymaması ve hasmın tüm söz ve eylemlerini kendine yönelik düşmanca bir tehdit olarak görmesi tetiklenen bir krizin yönetimi açısından tarafların seçeneklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında özellikle istikrarsız bir bölgesel/uluslararası sistemde komşu devletler arasında güvene dayalı bir ilişki kurulamamış

ise ve/ya taraflar mevcut statükodan hoşnut değiller ise bu durumda bir krizin tetiklenmesi, hatta bir savaşa dönüşmesi olasıdır.

1935 Bulgaristan Krizi Türkiye'nin doğrudan tarafı olduğu dış politika krizleri açısından özel bir örnektir. Bu kriz gerek kurucu kadroların dış politika ilkeleri ve kriz yönetimindeki duyarlılıklarını anlamak açısından gerekse siyasal karar alıcıların sistemsel değişiklikleri kendi öncelikleri ile uyumlulaştırma çabalarını anlamlandırmak açısından özgündür. Kriz analizi açısından ise algısal güven[siz]lik sonucunda ortaya çıkan bir krizin savaşa tırmanmadan sonlandırılması sağlanabilmiştir.

Türkiye'nin Balkanlardaki karasal sınırları ve komşu devletlerle ilişkileri büyük ölçüde Lozan Barış Antlaşması ile statüye kavuşturulmuştur. Özellikle Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan ile ilişkilerinin ve ülkesel sınırlarının statüsü saptanırken güvenliğe yönelik somut önlemler almak gerekmiştir. Söz konusu üç ülkenin Trakya'daki ortak sınırının statüsü saptanırken sınırların her iki yanında 30 km derinliğinde silahsızlandırılmış bölgelerin oluşturulması kararlaştırılmıştır. İlke olarak bu silahsızlandırılmış bölgelerin kurulması komşu devletlerin birbirlerine yönelik sürpriz bir saldırı olasılığını ortadan kaldıracak bir önlem olarak kabul edilmiştir. Öyle ki 24 Temmuz 1923 yılında Lozan Antlaşması'na ek bir sözleşme ile Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye arasında sınır güvenliğini tesis etmek amacıyla bu üç devletin birbirlerine olan sınır hatları boyunca yaklaşık 30 kilometrelik bir alan askerden arındırılmıştır. Söz konusu bu sözleşme gereği Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye'nin askerden arındırılmış bu bölgede belli sayıda iç güvenlik unsuru dışında asker ve askeri teçhizat bulundurması yasaklanarak, hangi bayrağı taşırsa taşırsın her türlü hava trafiğine de kapatılmıştır (Soysal, 2000, ss. 160-164). İlk etapta Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan arasında bir güvenlik önlemi olarak düşünülen ve uygulanan bu antlaşma, zamanla artan İtalyan yayılmacılığı ve uluslararası ortamdaki revizyonist baskı ile birlikte, özellikle Türkiye açısından güvensizlik ya da sınır güvenliğinde zafiyet yaratan bir unsur haline gelmiştir. Nitekim Boğazlar bölgesinin silahlandırılmasına çabalayan Türkiye, aynı zamanda Trakya'nın da silahlandırılması için çaba harcamış ve bu bölgeden gelebilecek bir tehdide karşılık özellikle 1935 yılından itibaren artan bir biçimde silahsızlandırılmış bölgenin dışında kalan Trakya topraklarını tahkim etmiştir. Ancak bu durum, Neuilly Antlaşması ile askeri kabiliyeti büyük ölçüde sınırlandırılmış Bulgaristan'ın karar alıcısı açısından kendi güvenliğine bir tehdit olarak algılanarak, Türkiye ile bir dış politika krizini tetiklemiştir.

Buradan hareketle çalışmanın cevap aradığı temel soru, güven artırıcı bir önlemin zamanla neden ve nasıl bir dış politika krizini tetikleyebildiğidir. Nitekim Lozan Antlaşması çerçevesinde taraf ülkeler arasındaki silahsızlandırılmış bölgenin statüsü, sınır güvenliklerini ve toprak bütünlüklerini pekiştiren bir unsur olarak düşünülmüş bir önlemdir. Zamanla tehdit-güvenlik algısının değişimi ile birlikte bu durum, özellikle Türkiye ve Bulgaristan arasında güvensizlik yaratan unsur haline almıştır. Bu değişimin getirdiği algısal temelli dış politika krizinde, Türkiye'nin hangi kriz yönetimi stratejilerini hangi prensipler etrafında tercih ettiği ve bu prensiplerin dönemin dış politika genel prensipleri ile olan benzerlik ve farklılıkları çalışma açısından bir başka önemli husustur.

Bu çalışmada Türkiye'nin söz konusu krizde tetikleyici aktör olarak saldırgan bir kriz yönetim stratejisi izlemediği, krizin gerçekte [Bulgaristan özelinde] tek yanlı yaşandığı, Türkiye'nin kendi güvenliğini düşünerek almış olduğu somut önlemlerin bir başka ülkenin güvenliği açısından tehdit olarak algılandığı görüşü tartışılacaktır. Bu çerçevede Türkiye'nin

Bulgaristan'a yönelik güven arttırıcı girişimlerinin neden sonuçsuz kaldığı sorgulanacaktır. Bunun için de aşağıdaki hipotezler sınanmış olacaktır:

- Siyasal karar alıcıların dış politikadaki temel değer ve öncelikleri farklı ve bunlar arasında bir uzlaş/uyum sağlanamıyor ise taraflar arasında bir krizin tetiklenme olasılığı yüksektir.
- Ahdi statü değişikliği taraflar arasında yeni bir ahdi statünün kabulü ile mümkündür.

KRİZ ÖNCESİ EVRE (UYUŞMAZLIK EVRESİ)

Türkiye açısından I. Dünya Savaşı'nı sonlandıran düzenleme Lozan Barış Antlaşması'dır. 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı Türkiye için 1918'de değil aksine 1923'te sonlanabilmiştir. İmparatorlukların tasfiyesi, Balkan uluslararası devletleşme sürecinde Türkiye bir Balkan ülkesi olarak komşu devletlerle olan statüsünü Lozan ile saptamış ve genç Cumhuriyetin kuruluş felsefesine uygun devrimleri yaşama geçirmeye odaklanmıştır. Bununla birlikte aslında savaş sonrası düzenlemeler bölgesel ve uluslararası barış ve istikrar açısından kusurları içinde barındırmış olduğu için bir kutuplaşmanın da nüvelerini içinde barındırmıştır. Versay düzenlemeleri iki savaş arası dönemi kırılmalı bir ara dönem olarak kurgulanmıştır. 1930'ların başından itibaren özellikle Avrupa'da Versay düzenlemelerinden hoşnut olmayan ülkelerin seslerini yükseltmeleri ve bu yükümlülüklerden kurtulmaya çalışmaları statüko yanlısı olan ve bunu değiştirmeyi hedefleyen devletlerin ittifaklarını ortaya çıkartmaya başlamıştır.

1930'lar göz önüne alındığında, esas olarak devletlerin iki kampa ayrıldığını görmek mümkündür. Dönemin uluslararası sahnesinde bir tarafta çoğunlukla I. Dünya Savaşı'nın galibi olan ve statükonun devamından yana olan İngiltere, Fransa ve Türkiye gibi statükocu ülkeler; diğer yandan mevcut durumdan memnun olmayan ve kendi lehlerine statükoda değişim talep eden İtalya, Almanya ve Bulgaristan gibi revizyonist ülkeler bulunmaktaydı. Nitekim dönemin uluslararası siyasetindeki bu durum yeni bir dünya savaşının çıkmasına yol açmıştır. Bu çerçevede statükocu devletler Nyon Antlaşması (Bkz.; Çakmak, 2009) ve Balkan Antantı ile kendilerini gösterirken; İtalyan, Alman ve Japon ittifakı da revizyonistlerin tam anlamıyla bir kamp oluşturduklarının bir göstergesi olmuştu (Sönmezoglu, 2015, s. 229). Revizyonist devletlerin görünür hedefleri kendilerine zorla kabul ettirilmiş siyasi, askeri ve mali yükümlülüklerden kurtulmak olsa da arka planında ülkesel sınır değişikliği istemlerini barındırması devletlerin ulusal sınırlarını da tartışmaya açtığı için topyekun bir askeri çatışma riskini de gündeme getirmiştir. Ayrıca II. Dünya Savaşı'na giden süreçte 1929 ekonomik buhranı hem Avrupa'daki faşizmi körüklemiş hem de Avrupa'nın artık uluslararası ilişkilerde başat veya merkezi bir rol oynamaktan giderek uzaklaştırmıştır. Bunun bir sonucu olarak Baskın Oran'ın da belirttiği gibi Türkiye gibi "çevre" ülkelerin "görelî özerklik" elde etmiş olmalarıdır ki Türkiye'nin Balkan Antantı'na öncülük eden ülkelerden biri olabilmesi de bu çerçevede anlam kazanmaktadır (Oran, 2002, s. 242).

Türkiye ile Bulgaristan arasında ortaya çıkan kriz 1930 sonrası bölgesel/uluslararası koşullarından ciddi bir biçimde etkilenmiştir. Söz konusu kriz açısından en önemli gelişme, Avrupa'da, Balkanlarda ve Akdeniz'de yükselen faşizm tehlikesidir. Nitekim 1922 yılında İtalya'da iktidara gelen Benito Mussolini, 1933 yılında Almanya'da iktidara gelen Adolf Hitler ve Asya'da bu iki liderin müttefiki konumunda olan Japonya, yeni bir dünya savaşına zemin hazırlamışlardır. Bu çerçevede özellikle İtalya'nın Anadolu topraklarını zaman zaman açık bir biçimde kendisinin yayılma alanı içerisinde gördüğünü belirtmesi, dünya siyasetini bu denli

etkileyen faşist tehlikenin Türkiye açısından da ciddi bir biçimde hissedilmesini sağlamıştır (Barlas, 2010, ss. 232- 237). Bunun devamında İtalyan yayılcılığının en önemli göstergelerinden birisi olan İtalya'nın 1935 yılında Habeşistan topraklarını işgali, Türkiye dış politikasında güvenlik endişelerini arttıran bir başka gelişme olmuştur. Hatta Türkiye kolektif güvenliği sağlamak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin İtalya'nın Habeşistan işgali karşısında etkisiz kalmış olmasını "Türk Boğazları"nın silahlandırılmak istemesinin bir gerekçesi olarak ileri sürmüştür (Sönmezoğlu, 2015, ss. 313-314). Bunun yanı sıra Avrupa'da yükselen revizyonist hareketin Türkiye'nin yakın coğrafyasını etkileyen bir başka önemli hamlesi, Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesidir (Sander, 1996, ss. 52-54) Nitekim bu işgalle Almanya Yugoslavya'ya komşu olarak Balkanları doğrudan tehdit eder konuma gelmiştir.

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan hususlar, hiç şüphesiz gerek Türkiye gerekse Bulgaristan dış politikaları açısından önemli gelişmelerdir. Öyle ki Türkiye'nin statükocu, Bulgaristan'ın ise revizyonist kampta yer alması, dış politikalarını da bu çerçevede geliştirip uygulamalarına yol açmıştır. Aynı şekilde uluslararası ortamdaki bu gelişmeler, bir sonraki başlık altında değerlendirilecek olan her iki ülkenin güvenlik ve güvensizliğe ilişkin algılarının da şekillendirici bir etkiye sahiptir.

Türkiye-Bulgaristan ilişkileri (1923-1935)

I. Dünya Savaşı sırasında aynı kampta yer alan ve savaş bitiminde her ikisi de ciddi toprak kayıpları yaşamış Türkiye ve Bulgaristan, savaş sonrasında bu toprak kayıplarının etkisinde farklı politikalara yönelmişlerdir. Bu çerçevede Türkiye savaş sonrası büyük güçlkle elde ettiği ulus-devlet sınırlarını korumaya dönük statükocu bir dış politika benimserken, öte yandan, Bulgaristan savaş sırasında kaybettiği toprakları yeniden kazanabilme umuduyla revizyonist bir politika tercih etmiştir. Ancak bu durumun belirgin bir biçimde ortaya çıkması 1930'ların hemen başında gerçekleşmiştir. 1923-1930 tarihleri arasında ise, ikili ilişkilerin yeniden tesis edilmesine yönelik bir süreç gelişmiştir. Bu zeminde 18 Ekim 1925 tarihinde bir *Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması* ve *Oturma Sözleşmesi* imzalanarak iki ülke arasındaki birçok siyasi ve teknik husus açıklığa kavuşturulmuştur (Soysal, 2000, ss. 261-271). Bunun devamında Türkiye ile Bulgaristan arasında 1928 yılında "*Ticaret Antlaşması*", 1929 yılında ise "*Tarafsızlık, Uzlaştırma, Yargısal Çözüm ve Hakemlik Antlaşması*" yapılarak ikili ilişkilerin ahdi zemini sağlamlaştırılmıştır (Sönmezoğlu, 2015, s. 299). Bununla birlikte 1923 sonrası dönemde Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinde özellikle Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa yönelik baskılar dolayısıyla zaman zaman gerginliğin yaşanmakta olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır (Barlas & Köksal, 2014, ss. 175-193).

Ancak 1930'lar aynı zamanda Balkan ülkelerinin yaklaşan savaşta saflarının ne olacağına dair işaretler sergilemiştir. Balkanlarda barış ve iş birliğini geliştirmek ve sınır güvenliğini garanti etmek için gerçekleştirilen girişimler statükonun devamını ulusal çıkarları için uygun görmeyen ve değiştirmek için fırsat arayan bölge devletlerini bir tercihe zorlamıştır. Bu açıdan Türkiye ile Yunanistan görece aynı güvenlik kaygılarını paylaştıkları için ortak hareket etme kararı alırken Bulgaristan bu ittifak sistemine dahil olmak istememiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında 14 Eylül 1933 yılında karşılıklı sınırları garanti eden *İçten Anlaşma*'nın imzalanmıştır (Soysal, 2000, ss.443-444). Yunanistan'dan toprak talebi olan ve özellikle Ege Denizi'ne Yunanistan'dan toprak elde etmek suretiyle çıkış yapmayı amaçlayan Bulgaristan için söz konusu bu antlaşma, Türkiye'nin Bulgaristan'ın bu taleplerine karşılık

Yunanistan'ın yanında durduğu anlamına gelmiştir. Dolayısıyla bir anlamda 1935 krizi de böyle bir gergin zeminin ürünüdür. Her ne kadar bu antlaşma sonrası 20-24 Eylül 1933 tarihinde Başbakan İsmet İnönü başkanlığında bir heyet Bulgaristan'ı yatışma ziyaretinde bulunmuşlarsa da ilişkilerin özellikle Balkan Antantı'na ilişkin süreçle birlikte iyi seyretmesi mümkün olmamıştır (Fırat, 2002, s. 351). Bunun devamında, Balkan Antantı'na giden süreç ve Türkiye'nin bu süreçteki öncü rolü, ikili ilişkileri olumsuz etkileyen bir başka husus olmuştur. Bu çerçevede Atina'da 5 Ekim 1930 günü gerçekleşen birinci Balkan Konferansı iki ülke ilişkilerini ciddi oranda şekillendiren Balkan Yarımadası'ndaki statükocu-revizyonist mücadelenin de başlangıcı olmuştur. Bu ilk konferansı takiben Balkan ülkeleri arasında üç konferans daha yapılmış ve en nihayetinde Balkan coğrafyasında statükonun korunmasını amaç edinen Balkan Antantı kurulmuştur (Lukasik, 1998, ss. 67-90). Bu bakımdan Türkiye, sınırların garanti edildiği ve statükocu temelli Balkan Antantı'nın kurucu ve başat aktör rolünü üstlenirken, Bulgaristan revizyonist politikasını sürdürerek böyle bir oluşum içerisinde bulunmaya yanaşmamıştır. Kaldı ki 9 Şubat 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya tarafından kurulan Balkan Antantı'nın amacı "*Balkan sınırlarını bir Balkan Devletince girişilecek herhangi bir saldırıya karşı güvence altına almaktır*" şeklinde belirtilerek, pratikte doğrudan Bulgaristan revizyonizmine karşı yapılmış bir ittifak olarak göze çarpmaktadır (Soysal, 2000, ss. 462-470).

Türkiye ve Bulgaristan'ın güvenlik algılarını şekillendiren temel faktörler (1923-1938)

Lozan Barış Antlaşması sonrasında Türkiye bir yandan ulus devlet oluşturma ve çağdaşlaşma, kalkınma girişimlerini yaşama geçirmenin zorlukları ile uğraşırken diğer yandan dış politikasında Lozan'da çözümü ertelenen sorunları çözmeye odaklanmıştır. Türkiye-Irak sınırını ilgilendiren Musul Sorunu, Türkiye ile Yunanistan arasında yerleşiklerin kimler olacağına dair görüş ayrılıkları ve Türkiye-Suriye sınırını belirleyecek olan Sancak sorunu bunların başında gelmektedir. Her ne kadar Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile statüsü kararlaştırılmış olsa da aslında Boğazların silahsızlandırılmış statüsünün ve egemenliğe getirilen kısıtların kaldırılması konusunu da bu çerçevede ele almak gerekir. Dönemin Türkiye'sinin güvenlik anlayışını şekillendiren hususlar esasen üç kategoride incelenebilir. Bunlardan ilki, ülkenin doğusunda Kürt nüfusun ağırlıkta olduğu bölgelerde doğrudan devlet otoritesine karşı gerçekleşen ayaklanmalardır. Bunlar arasında 1925 yılındaki Şeyh Said isyanı, 1927 yılındaki Küçük Ağrı İsyanları başta olmak üzere 1937 Tunceli Harekatı'na kadar geçen süreçte irili ufaklı birçok örnek saymak mümkündür (Oran, 2002, s. 248). Ayrıca bu ayaklanmaların bir boyutu da Atatürk önderliğinde devam eden seküler ulus-devlet inşa sürecine karşı yapılmış olmalarıdır ki bu durum Atatürk'e suikast girişimi ile beraber düşünüldüğünde doğrudan yeni kurulan rejimi devirmeye yönelik teşebbüsler olarak ülkenin güvenlik algısını şekillendiren etmenlerden bir tanesi olmuştur (Çağaptay, 2006, ss. 140-142).

Türkiye'nin o dönem için güvenlik algısını şekillendiren bir diğer önemli unsur ise azınlıklar meselesidir. Her ne kadar azınlıklara ilişkin mesele Lozan Barış Antlaşması ile ahdî bir statüye kavuşmuş olsa da uygulamada bazı problemlerle karşılaşmıştır. Nitekim 21 Haziran 1934 tarihli İskân kanunu ile birlikte "*Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanların*" çeşitli askeri, siyasi ve kültürel sebeplerle "*iskân*" edilebilmeleri yasal hale gelmiştir (Resmî Gazete, İskân Kanunu). Böylece 1934 Trakya Olaylarında da görüldüğü şekilde birçok gayrimüslim azınlık yerlerinden edilmiştir (Bkz.; Bali, 2008). Bunun en temel sebebi, olası bir savaş durumunda çoğunlukla

sınır bölgelerinde yaşayan bu azınlıklara güvenilemeyeceği ya da bir başka ifadeyle gayrimüslimlerin diğer devletlerce Türkiye aleyhinde kullanılabileceğine yönündeki endişedir. Kaldı ki Hasan Rıza Soyak'ın anılarında da bahsettiği şekilde Atatürk olası bir İtalyan saldırısını Balkanlar sınırları üzerinden bekliyordu ve dolayısıyla o bölgede Türkiye'nin güvenliğini zafiyete uğratabilecek tüm unsurların ortadan kaldırılması gerekiyordu (Soyak, 2006, s. 504).

Dönemin Türkiye'sinin güvenlik algısını şekillendiren unsurlardan sonuncusu ve belki de en önemlisi, Avrupa'da artan revizyonizmdir. Özellikle İtalyan ve Bulgar revizyonizmi karşısında Boğazlar bölgesi ve Lozan Barış Antlaşması ile silahsızlandırılan ve Türkiye'nin egemenliğinin kısıtlandığı bölgeler, ülkenin "güvensizliğe" ilişkin algısının temel kaynaklarından bir tanesi olmuştur. Oniki Adalar üzerinden İtalya ile sınır komşusu olan Türkiye Ocak 1932'de bu ülke ile imzalamış olduğu antlaşma ile Oniki Adaların Türkiye söz konusu bu üç güvenlik probleminin bir sonucu olarak güney-güneydoğu sınırlarını saptayarak önemli bir uyumsuzluğu ortadan kaldırmış olsa da zaman zaman bu ülke yöneticilerinin dillendirmiş olduğu yayılcı görüşler nedeniyle tam bir güven sağlanamamıştır. Nitekim Muhittin Ergüneş anılarında (Bkz.; İzgören, 2014) 1933-1934 yıllarında İtalya'nın yapmış olduğu hazırlıkları Türkiye'ye yönelik istekleri ile ilintilendirerek bu yıllarda Türkiye'nin müstahkem mevki planları komutanlarından bir tanesi olan Arap kökenli bir subayın İtalya tarafından ikna edilerek müstahkem Ege bölgesinin mevki planlarının sızdırıldığını ve bunun Türkiye açısından kaygı ile karşılanmış olduğunu anlatmaktadır. 1930'ların ortasından itibaren İtalya'nın bu gibi saldırgan siyasasının açığa çıkması ile birlikte Türkiye potansiyel İtalyan tehdidine karşı savunma girişimlerine hız vermiştir. Bu bağlamda Lozan ile kurulan modern cumhuriyetin sınırlarının korunarak, bu sınırlar üzerindeki egemenliğinin pekiştirilmesi yönünde ahde vefaya dayalı bir dış politika izlemiştir.

Diğer yandan genel olarak dönemin Bulgaristan devletinin güvenlik algısını şekillendiren iki kategoriden söz etmek mümkündür. Birinci Dünya Savaşı'nın yenilen devletleri arasında olan Bulgaristan, 27 Kasım 1919 tarihinde oldukça ağır koşullar içeren Neuilly Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalmış olması ülkenin İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte güven[siz]lik algısını şekillendiren en temel husus olmuştur. Söz konusu bu antlaşma ile Bulgaristan, topraklarının bir kısmını Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'ya terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra, Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan'ın askeri güç kapasitesine de bir kısıtlama getirilmiş ve böylece Bulgaristan'ın, hâlihazırda birçok komşusu ile sorunlar yaşayan bir ülke olarak, "güven[siz]lik" algısı körüklenmiştir. Söz konusu antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte de Bulgaristan'ın temel dış politika hedefi, bu antlaşmanın kısıtlamalarından kurtulmak olmuştur (Bkz.; The Word War I Document Archive, <http://www.gwpda.org/1918p/neuilly.html>). Öte yandan, gerek ülke içerisinde farklı kökendeki azınlıklar, gerekse ülke dışındaki Bulgar azınlıklar, ülkenin dış politikasını ve güvenlik algısını şekillendirmiştir (Değerli, 2008, s. 77).

Bu bağlamda uluslararası sistemdeki statükocu ile revizyonist devletler arasındaki ayrışmanın Balkan coğrafyasına yansması, Bulgaristan'ın güvenlik algısını şekillendiren bir unsur olmuştur. Özellikle statükocu bir Balkan Antantı'nın kurulmuş olması, Bulgaristan açısından önemli bir engel hatta tehdit olarak algılanmıştır. Bulgaristan'ın gerek Romanya ile gerekse Yugoslavya ve Yunanistan ile ciddi sorunlarının bulunuyor olması, Balkan

Antantı'nın Bulgaristan'da bir çevrelenme hissi yaratarak, dış politik kararlarını etkilediği söylenebilir.

KRİZ, KRİZ YÖNETİMİ VE KRİZ SONRASI EVRE

1935 Bulgaristan krizinin uyuşmazlık evresini takiben, Çalışmanın bu başlığı altında kriz ve kriz sonrası evre incelenecektir. Nitekim yukarıda verilen uyuşmazlık evresi içerisinde gerek dış gerekse iç etmenler vasıtasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler ciddi oranda gerginleşmiştir. Bu gerginliği Bulgaristan açısından bir dış politika krizine dönüştüren tetikleyici olay ise Türkiye'nin Trakya bölgesindeki askeri varlığını attırmakta olduğuna dair görüşlerdir (Times, 1935a; Daver, 1935, ss. 1-4). Öyle ki Bulgaristan bu durumu 7 Mart 1935 yılında kendisi açısından bir tehdit olarak algılayarak Milletler Cemiyeti'ne şikâyet etmiş ve böylece iki ülke arasında kriz evresine geçmiştir. Bunun devamında söz konusu bu krizi aşağıda ayrıntılarıyla değinileceği üzere sonlandıran gelişme ise 31 Temmuz 1938 tarihinde Selanik'te imzalanan *Balkan Paktı ülkeleri İle Bulgaristan arasında Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması* olmuştur. Aşağıda söz konusu bu iki evreye ilişkin ayrıntılar verilecektir.

Kriz evresi ve krizin sonlanması

1923 Lozan Barış Antlaşması imzalanırken Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında sınır güvenliğini sağlamak üzere Trakya Sınırına İlişkin Sözleşme de kabul edilmiş ve bu üç ülkenin sınırları boyunca 30 km'ye varan derinlikte askerden arındırılmış bölge oluşturulmuştur. Ayrıca Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlar bölgesinde de bu tür bir askerden arındırılmış bölge oluşturulmuştur. Trakya sınırlarının ve Boğazların güvenliği böylece garanti altına alınmaya çalışılmış olsa da 1930'ların başında mevcut düzenlemelerin Türkiye'nin güvenliğini sağlamaya yetmediği görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye bir yandan Boğazlarda güvenlik ve egemenliğini yeniden kurmanın yollarını ararken diğer yandan da silahsızlandırılmış bölgenin dışında kalan topraklarında gerekli gördüğü önlemleri almaya yönelmiştir. Bu önlemlere ek olarak Türkiye Balkan ülkeleri ile ortak sınır güvenliğini ve dayanışmayı arttıracak ittifaklar oluşturmaya da yönelmiştir. Türkiye bu süreçte Bulgaristan'ı Balkan Antantı'nın içerisine çekmeye çalışırken Bulgaristan ise Türkiye'yi İtalya ile kurduğu ittifakın içerisine dahil etmeye çalışmıştır (Barlas & Köksal, 2014, s. 182). Balkan Antantı'nın işlevsellik kazanmasına paralel olarak Trakya'daki askeri varlığını da arttırmaya gayret göstermiştir.

Bulgaristan kaynaklarına göre 1934 yılı içerisinde silahsızlandırılmış bölgenin dışında kalan Trakya toprakları içerisinde üç tümeni bulunan Türkiye, 1935 yılına gelindiğinde 57 bin 262 askeri bölgeye sevk etmiş olup, Anadolu'daki askeri birliklerini de bu bölgeye kaydırmaya devam etmektedir (Yavaşçev, 2005, ss.169-190). Oysa Türkiye basınındaki yorumlara göre Türkiye'nin Trakya'daki savunma kapasitesinde olağanın dışında bir düzenleme söz konusu değildir. Trakya ve İstanbul'un savunması için sadece 3. Kolordu görev yapmaktadır (Daver, 1935, ss. 1-4). Yavaşçev'e göre (2005, s. 172) söz konusu dönemde Bulgaristan'ın asker sayısının toplam 60 bin civarında olduğu ve Neuilly Antlaşması gereği bu sayıyı arttırmadığı düşünüldüğünde, Türkiye'nin bölgedeki bu tahkimatı Bulgaristan açısından önemli bir güvenlik endişesi yaratmıştır. Bu noktada Bulgaristan'ın Türkiye'nin tahkimatını doğrudan kendi güvenliği açısından bir tehdit olarak görmesinin bir diğer sebebi ise Balkan Paktı ile birlikte halihazırda yaşamış olduğu çevrelenmişlik algısıdır. Bunun yanında 1935 yılı mart ayı içerisinde Yunanistan'da yaşanan askeri darbe girişimi sonucu Türkiye'nin Trakya sınırına

yakın bölgelerinde bir askeri hareketliliğin olmuş olması Bulgaristan'ın Türkiye'yi bir tehdit olarak algılamasını çok daha kolaylaştırmıştır (Times, 1935b). Türkiye'nin Trakya'daki askeri önlemlerinin Yunanistan'daki darbe sırasında Bulgaristan'ın Yunanistan'a yönelik herhangi bir girişimde bulunmasını caydırmaya yönelik olduğu söylenebilir. Türkiye bu anlamda Balkan Antantı yükümlülüklerini de dikkate alan bir siyasa izlemiştir (Lukasik, 1998, s. 85; Times, 1935c).

İşte böyle bir ortamda, Bulgaristan açısından krizi ortaya koyan gelişme, 7 Mart 1935 günü Bulgaristan'ın Millet Cemiyeti Temsilcisi M. Nicolas Antonoff tarafından Türkiye'nin bölgedeki tahkimatının şikâyet edilmesi olmuştur (Cumhuriyet, 1935, ss. 1-8). Oysa aynı tarihte Başbakan İsmet İnönü TBMM'de yeni kurulan hükümetin programını açıklarken Türkiye ile Bulgaristan arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesi için karşılıklı ve iyi niyetli girişimlerin sürdürüldüğüne işaret ederek Balkan devletleri arasında barışçıl ilişkilerin önemine işaret etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1935). Söz konusu memorandumda Büyükelçi Antonoff, Türkiye'nin "bir seneden beri" bölgeyi "savaş arifesindeymişçesine" tahkim ettiğini, bölgedeki sivilleri kışkırttığını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Bulgaristan'ı olası bir düşmanlık halinde işgal etmeyi planladığını öne süren Antonoff, "Türk askeri yetkililer açık bir biçimde Güney Bulgaristan'ı 24 saat içinde işgal edebileceklerini ilân etmişlerdir" ifadesiyle, Bulgaristan'ın nasıl bir güvenlik endişesi yaşadığını ortaya koymuştur (Times, 1935c, s. 13; The Canberra Times, 1935, s. 1). Buna cevap olarak ise Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras, Trakya'da barış zamanı kuvvetlerinin üzerinde bir kuvvet artırımının söz konusu olmadığını belirterek Türkiye'nin imza koyduğu tüm antlaşmalara riayet ettiğinin altını çizmiştir (Cumhuriyet, 1935, ss. 1-5; Daver, 1935; Times, 1935d, s. 12). Nitekim bu açıklama ve girişimler Bulgaristan tarafından yeterli görülmesi olacağı ki, 10 Mart günü 7 Mart notasını "Türkiye ile olan diyalogumuz, bizi Türkiye'nin sınır hazırlıklarının Bulgaristan'a karşı olmadığına inandırdı" diyerek geri çekmiştir (The Chicago Times, 1935, s.2; Cumhuriyet, 1935, ss. 1-5).

Her ne kadar Milletler Cemiyeti'ndeki nota geri çekilmişse de Türkiye Trakya'nın askersizleştirilmiş bölgenin dışında kalan bölgeyi askeri varlığının arttırmış, Bulgaristan da Türkiye'nin bu durumunu bir güvenlik tehdidi olarak görmeye devam etmiştir. Öyle ki 1935 Mayıs ayı içerisinde dönemin Bulgaristan İstanbul Başkonsolosu'nun Sofya'ya gönderdiği bir raporda, Bulgaristan'ın Neuilly antlaşmasının askeri yükümlülüklerini ihlâl etmesi durumunda Türkiye ve Yunanistan'ın ortak bir harekâtla Bulgaristan'a müdahale edeceklerini bildirmiştir (Yavaşcev, 2005, s. 173). Tüm bunlar yaşanırken, özellikle Bulgar genelkurmayı Türkiye ile olası bir savaşın hazırlıklarına başlamış ve 1935 yılı içerisinde "gizli silahlanma" faaliyetleri yürütmüştür (Petrov, 2005, ss. 1965-1966). Burada şunu da belirtmek gerekir ki Michael Brecher'in 1975 yılından bugüne kadar yürüttüğü International Crisis Behavior (ICB) projesine göre, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki kriz 7 Mart 1935 tarihinde verilen memorandum ile başlayıp 31 Ağustos tarihinde Aras'ın Bulgaristan ziyaretiyle sonlanmıştır. Fakat Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Araştırma Grubunun ve bu çalışmanın elde ettiği veriler ışığında iki ülke arasındaki kriz evresinin aşağıda ayrıntılı verilecek olan 1938 Bulgaristan ile Balkan Antantı devleri arasında yapılacak olan antlaşmaya kadar devam ettiği tespit edilmiştir (Bkz.; ICB, <http://www.icb.umd.edu/dataviewer/?crisno=48>).

İki ülke arasında Boğazların silahlandırılması noktasında uyumlu bir hava yakalanmış olsa da özellikle 1937 yılında bir dizi gelişme yaşanan görece yumuşama eğilimi içerisindeki krizde stresi arttırmıştır. Bu süreçte Türkiye her ne kadar 1936 yılında Boğazları yeniden silahlandırarak bir nebze güvenlik endişesini gidermiş olsa da bu endişenin tamamen yok

olması mümkün olmamıştır. Öyle ki Avrupa'nın en önemli iki revizyonist ülkesinden birisi olan İtalya, bu sözleşmeyi çeşitli bahanelerle 1938 yılına kadar tanımamış, bir diğer revizyonist ülke Almanya da Boğazlara ilişkin sözleşmeye taraf olmamasına karşın, Türk hükümetine Boğazların kullanımına ilişkin sonradan kabul edilmeyecek bazı taleplerde bulunmuştur (Barlas, 2008, s. 153). Bu durum olası bir revizyonist saldırı karşısında Türkiye'nin Boğazların savunulması hususunda Trakya'daki birliklerinin önemini daha da arttırmıştır. 1936 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin kabulü ile Türkiye Boğazlar bölgesini yeniden silahlandırma hakkını elde etmiştir. Ancak bu süreçte Yugoslavya'nın 24 Ocak 1937 tarihinde Bulgaristan'la, 25 Mart 1937 tarihinde İtalya ile imzalamış olduğu dostluk antlaşmaları Yunanistan'ı ciddi ölçüde tedirgin ederek, bölgede statükonun korunması amacını taşıyan ve Türkiye'nin de büyük önem verdiği Balkan Antantı'nın işlevselliği açısından kuşku yaratmıştır (Değerli, 2008, s. 81). Böyle bir ortamda, Türkiye'nin Trakya'daki askeri varlığı, güvenliği açısından çok daha önemli hale gelmiştir. Bu çerçevede 17-20 Ağustos 1937 tarihleri arasında Cumhurbaşkanı Atatürk, Başbakan İnönü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak gibi üst düzey yöneticilerin de katılımıyla 1937 Trakya Manevraları düzenlemiştir. Söz konusu tatbikata Türkiye'de misyonu bulunan çok sayıda bölge ülkesinin askeri ve diplomatik temsilcileri gözlemci/davetli olarak katılmıştır (Bkz.; Kurtulan, 2010). Tatbikatı yakından izleyen Bulgaristan'ın Edirne Konsolosu Sofya'ya gönderdiği bir raporda, tatbikatın bir güç gösterisi mahiyetinde olduğunu belirterek esasen Bulgaristan açısından krizin halen devam ettiğini ortaya koymuştur (Yavaşçev, 2005, s. 176). Öte yandan, 20 Nisan 1937 tarihinde Atatürk'ün talimatıyla gerek Balkan Antantının yeniden canlandırılması, gerekse de Bulgaristan ile ilişkilerin iyileştirilerek antanta katılmasını sağlamak amacıyla İsmet İnönü başkanlığında bir heyetin Balkanları ziyareti, iki ülke arasındaki gerginliği biraz olsun azaltmıştır. Fakat bu olumlu hava iki ülke arasındaki krizi tırmandıran 20 Mayıs 1938 tarihli Tan gazetesinde çıkan ve Bulgaristan'ın Balkanlarda bir 'tümör' olarak nitelendirildiği yazı ile kısa sürede dağılmıştır. Nitekim dönemin Bulgaristan askeri ataşesi söz konusu yazının kasıtlı olarak Türkiye tarafından teşvik edildiğini ve bununla Türkiye'nin asıl amacının Bulgaristan'daki etnik unsurları kışkırtarak Trakya'ya hâkim olmak olduğunu öne sürmüştür (Değerli, 2008, s. 83).

Tan gazetesinin ikili ilişkileri zedeleyen yazısının hemen ardından, Balkan turu çerçevesinde Başbakan Celal Bayar'ın Sofya ziyareti esnasında Balkan Paktı ülkeleriyle Bulgaristan arasında bir antlaşma imzalanmasını kararlaştırılması, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki krizi sonlandıracak ilk adımdır (Değerli, 2008, s. 84). 31 Temmuz 1938 yılında Selanik'te imzalanan tam ismiyle *Balkan Antantı ile Bulgaristan Arasında Anlaşma*, Bulgaristan'ın Neuilly Antlaşması'ndan kaynaklanan kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin kısıtlamayı ortadan kaldırmıştır. Buna karşılık olarak Lozan Antlaşması çerçevesinde imzalanan Trakya Sınırına İlişkin Sözleşme'de kararlaştırılan silahsızlandırılmış bölge statüsüne son verilmiştir ki Yavaşçev'e göre "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bulgaristan lehine olarak uluslararası bir anlaşmaya madde ekletmesi Bulgaristan ve Türkiye'nin ortak talep ve ortak çıkarlara dayanan diplomatik faaliyetlerinin bir sonucudur" (Bkz.; Yavaşçev, 2005, s. 165). Bunun yanında taraf devletler, birbirlerine karşı kuvvet kullanımına başvurmaktan kaçınmayı taahhüt ederek aralarında bir güven tesis etmeyi amaçlamışlardır (Soysal, 2000, s. 471). Böylece, iki ülke arasında 7 Mart 1935 yılı itibariyle ortaya çıkan kriz, 31 Temmuz 1938 yılında son bulmuştur.

Türkiye'nin yukarıda verilen nedenlerle Trakya'nın silahsızlandırılmış bölgesinin dışında kalan bölgeyi tahkim etmesi, Bulgaristan karar alıcısı tarafından kendi temel değerleri

ve çıkarlarına bir tehdit olarak “algılanarak”, iki ülke arasında bir dış politika krizini tetiklemiştir. Söz konusu bu olay, Bulgaristan açısından bir kriz durumuyken, Türkiye açısından sadece alınan güvenlik tedbirlerinin bir sonucudur ve Trakya’nın tahkim edilmesi hususu doğrudan Bulgaristan’a karşı yapılmış düşmanca bir eylem değildir. Bir başka deyişle Türkiye’nin kriz çıkarma gibi bir niyeti olmamasına rağmen, kriz Bulgaristan karar alıcısının olayları algılayış ve yorumlayış biçiminden kaynaklanmaktadır. Yavaşcev dönemin askeri istihbarat raporlarının ve Bulgaristan Genelkurmay’ının olası savunma planlarının Bulgar siyasi karar alıcılarının tercihlerini kısıtlamış olduğunu yazmaktadır. Bu açıdan Bulgaristan’da siyasi karar alıcıların Türkiye ile doğrudan bir askeri çatışma içerisine sürüklenme ihtimalini dikkate alarak başarılı bir şekilde krizi zamana yaydıklarını ve krizi askerileştirecek girişimlerden uzak kalmaya özen gösterdiklerini söylemek mümkündür. “Algısal güvenlik krizi” (Aksu, 2017, s. 11) olarak adlandırılan bu dış politika krizi, 1938 yılına gelindiğinde Bulgaristan’ın güvenlik algısına uygun bir biçimde yapılan güven arttırıcı bir düzenlemeyle ortadan kaldırılmıştır. Buradaki ayırıcı unsur, Türkiye ile Bulgaristan’ın krizi sonlandırarak aslında uyuşmazlık haline geri döndükleridir. Bu uyuşmazlık ise aslında Bulgaristan’ın Balkanlarda sınır değişikliğine ilişkin beklentileridir. Türkiye Bulgaristan’a dayatılmış bulunan antlaşma koşullarının Bulgaristan’ı tatmin eden bir yeni antlaşma ile iyileştirmesini destekleyebileceğinin işaretlerini vermiş fakat kuvvet kullanarak sınırların değiştirilmesine karşı çıkmıştır. Öyle ki “Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Türk-Yugoslav anlaşmasının imzalanmasından sonra Bulgar Dışişleri Bakanı Muşanov ile görüşmesinde Türkiye’nin amacının Balkanlar’da barışın korunması olduğunu vurgulayarak ‘Hiç kimse Bulgaristan’ın Neuilly Anlaşması’yla malik olduğu hakları sağlamak için çaba harcaması hakkına itiraz edemez. Örneğin Bulgaristan Ege denizine çıkış iddiasında bulunduğu zaman bunu bir toprak isteği değil de tamamen iktisadî bir istek olmak şartıyla ben de desteklerim ve bu hususta Yunanistan ile Bulgaristan arasında aracılık etmekten çekinmem’ demiştir” (Tuğlacı, 1984, s. 131). Nitekim iki ülke arasında doğrudan Trakya’daki silahlanmaya dönük bir antlaşmaya yapılmamış, yapılan antlaşma Bulgaristan ve Türkiye’nin güvenlik endişelerini azaltan fakat tam anlamıyla sonlandırmayan bir antlaşma olmuştur. Bu haliyle, krizin sonucunun niteliği *zımni bir uzlaşıdır* (Aksu, 2017, ss. 116-117). Öte yandan, yine taraflar arasındaki uyuşmazlığı ortadan kaldıran bir antlaşma söz konusu olmadığı için krizin sonucunun şekli *zamanla unutulmadır* (Aksu, 2017, ss. 118-119). Nitekim Türkiye ve Bulgaristan arasında Trakya’nın tahkimi noktasındaki güvensizlik, ilerleyen süreç içerisinde ortadan kalkmıştır.

Türkiye’nin kriz yönetimi stratejisi

Dış politika krizlerinde, krizleri tetikleyen unsurların ve yaşanan sürecin analiz edilmesinin yanı sıra, krize taraf aktörlerin kriz yönetimi stratejileri ve tekniklerinin analiz edilmesi, söz konusu aktörlerin gelecekte benzer durumlardaki davranışlarına ilişkin ipuçları vermesi sebebiyle önemli bir unsurdur. Bu çerçevede çalışmada bu başlık altında Türkiye’nin 1935 Bulgaristan krizini hangi stratejiler etrafında nasıl yönettiğine ilişkin veriler ortaya konulacaktır. Bu bakımdan çalışmada benimsenen sınıflandırma Alexander L. George’un ortaya koymuş olduğu sınıflandırmadır. Bu çerçevede George’a göre saldırgan kriz yönetimi stratejileri, mevcut durumu değiştirmek isteyen aktör tarafından kullanılan kriz yönetimi stratejileridir (George, 1991, s. 379). Savunmacı kriz yönetimi stratejileri ise, öte yandan, statükonun değişmesini önlemek isteyen aktör tarafından benimsenen stratejilerdir (George, 1991, ss. 383-392).

1935 Bulgaristan krizi çerçevesinde, Türkiye'nin izlemiş olduğu kriz yönetimi stratejisi, esas olarak, savunmacı bir stratejidir. Nitekim yukarıda da ayrıntılı verildiği şekilde Türkiye her daim statükonun devamından yana olmuş, statükonun zor kullanmak suretiyle değiştirilmesine karşı çıkmıştır. Bu çerçevede Avrupa'da yükselen faşizm ve revizyonist tehlike karşısında ülkenin toprak bütünlüğü ve statükonun devamı için Trakya ve Boğazlar bölgesinin silahlandırılmasını savunmuştur. Bu bakımdan Türkiye'nin kriz yönetimi stratejisi, George'un sınıflandırması temelinde, *zaman kazanma (Buying Time)* stratejisi olarak değerlendirilebilir (George, 1991, s. 107). Nitekim Türkiye, söz konusu kriz sürecinde diplomatik kanalları açık tutmak ve gerek bölgesel gerekse de uluslararası konjonktürün krizi istediği şekilde sonlandırmasına yol açacak safhaya gelmesi bakımında zaman kazanmaya çalışmıştır. Öyle ki, yukarıda verilen kriz tanımından da anlaşılacağı üzere zaman baskısı, karar alıcıyı bir an önce bir karar almaya iten bir unsurdur. Bu bakımdan zaman baskısından kurtulup gelişmelerin kendi lehine ilerlemesini beklemek de en nihayetinde 1935 Bulgaristan krizinde Türkiye'nin izlediği bir strateji olmuştur.

Öte yandan Türkiye'nin 1935 Bulgaristan krizi özelinde herhangi bir şiddete eğilim göstermediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye kriz yönetim tekniklerinden diplomasiyi esas almış, muhatapları ile açık ve doğrudan *müzakere* tekniğini kullanarak krizi yönetmiştir (Aksu, 2017, s. 109). Müzakere sürecinde siyasi karar alıcıların dil, sembol ve üslupları uzlaşma ve barışçıldır. Bu açıdan zaman zaman Türkiye'de ulusal basın ilişkilere yaklaşımında sert söylemlere rastlansa da bir bütün olarak hükümetin izlemiş olduğu siyasaya uygun bir temkinli dil kullanmıştır. Bu noktada, bu tekniğin kriz yönetimine ilişkin seçilen *zaman kazanma* stratejisi ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Kriz sonrası evre

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki bu çalışmaya konu olan algısal güvenlik krizi 31 Temmuz 1938 yılında son bulmasına rağmen, tarafların yaklaşan savaş öncesinde uluslararası ve bölgesel gelişmelere bakışında farklılaşmanın somutlaştığı söylenebilir. Her ne kadar Bulgaristan savaş öncesinde Türkiye ile ilişkilerini pürüzlerden arındırmaya çalışmışsa da 1939 yılında Bulgaristan, Türkiye sınırını kısmi bir seferberlikle tahkim etmek suretiyle Türkiye ile olası bir savaşa ilişkin hazırlıklar yapmak zorunda kalmıştır (Yavaşcev, 2005, s. 185). Aynı şekilde Türkiye de buna karşılık olarak 15-21 Ağustos 1939 tarihinde 1937 yılındaki tatbikattaki hemen hemen aynı kadro ile bir askeri tatbikat düzenlemiştir (Yavaşcev, 2005, s. 177). Tarafların bu tür önlemlerini caydırma stratejilerinin gereği olarak yorumlamak mümkündür. 31 Temmuz 1938 antlaşmasıyla varılan karşılıklı güven artırıcı önlemler ve Türkiye'nin bölgedeki askeri tahkimatına Bulgaristan'ın da aynı şekilde karşılık verebiliyor olması bu açıdan anlamlıdır.

Tüm bunlara ek olarak, iki ülke arasında kriz sonrası durum *zımni yeni statü* olarak değerlendirilebilir. Çünkü söz konusu krizin tarafları arasında doğrudan krize ilişkin (Türkiye'nin Trakya'daki askeri varlığını arttırarak Bulgaristan'a tehdit oluşturduğu algısından kaynaklanan) hiçbir resmi ya da yarı-resmi bir antlaşma bulunmamasına rağmen, oluşturulan yeni statü taraflardaki genel güvensizlik algısının ciddi oranda azalmasına olanak sağlamıştır (Aksu, 2017, ss. 120-121). Böylece taraflar krizi tetikleyen hususa ilişkin bir antlaşma imzalamadan, dolaylı bir zımni yeni statüyü kabullenmişlerdir. Trakya sınırlarındaki silahsızlandırılmış bölgelerin varlığına son veren Selanik Antlaşması 1923

düzenlemelerini yine tarafların rızası ile ortadan kaldırarak yeni bir statü (ahdi hukuk) yaratmıştır.

DEĞERLENDİRME

Türkiye ile Bulgaristan ilişkileri, 1923-1930 yılları arasında çeşitli teknik ve siyasi konuların ahdi bir statüye bağlanma süreci etrafında gelişmiştir. Bu süreç içerisinde büyük ölçüde dostane gelişen ilişkiler, 1929 buhranı ve bu dönemde iyiden iyiyi kendini hissettiren statükocu-revizyonist ayrımı ile birlikte giderek gergin bir hal almıştır. İşte bu doğrultuda Balkanlara ilişkin Türkiye'nin statükocu, Bulgaristan'ın revizyonist bir politika izlemesi birbirlerine karşı güvensizlik algısının da başlangıcını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Bulgaristan açısından bu güvensizlik algısının en üst düzeye çıktığı 7 Mart 1935 tarihi ilişkiler açısından yeni bir boyutun ortaya çıktığı bir tarih olmuştur. Nitekim bu tarihten itibaren Bulgaristan Türkiye'nin Trakya'yı tahkim etme çabalarını düşmanca çabalar olarak gördüğünü açıkça dile getirerek iki ülke arasındaki dış politika krizini açığa çıkartmıştır. Böylece 31 Temmuz 1938 tarihinde Bulgaristan'ın Balkan Antantı ile yapmış olduğu antlaşmaya kadar geçen süreçte gerginlik seviyelerinin çeşitli iniş ve çıkışlarıyla birlikte iki ülke arasındaki kriz devam etmiştir. Her ne kadar söz konusu bu antlaşma ile kriz sonlanmış olsa da esas olarak iki ülke arasındaki uyuşmazlık bir süre daha devam etmiştir.

1935 Bulgaristan krizi, büyük ölçüde bizzat kurucu lider Atatürk tarafından yönetilmesi bakımından önemlidir. Nitekim bu kriz çerçevesinde esas olarak Atatürk dönemi dış politikasının birçok prensibi pratikte uygulanmıştır. Öyle ki kriz yönetim tekniği olarak seçilen müzakere tekniği, aynı dönem içerisinde birçok dış politik gelişme içerisinde Türkiye tarafından tercih edilen bir yöntem olmuştur. Aynı zamanda uluslararası devlet ve örgütlerle tam iş birliği yine bu dönemin 1935 Bulgaristan krizinde uygulanma fırsatı bulunan prensipleri arasındadır. Tüm bunlarla birlikte söz konusu bu kriz İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte yaşanan son dış politika krizi olması sebebiyle, bu süreçte Türkiye'nin dış politikasının şekillenip son halini almasını da sağlamıştır. Ayrıca kriz yönetimi açısından şiddet unsurunu geri planda bırakan ve özellikle komşu devletlerle iş birliği ve diyalogu ön plana çıkaran anlayış, gerek Atatürk dönemi "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" anlayışı ile örtüşmesi gerekse de Türkiye'nin kriz yönetimi geleneğinde etkili bir örnek teşkil etmesi bakımından Türk dış politikası krizleri arasında önemli bir yerdedir.

Tüm bunlarla birlikte, 1930'lardan itibaren görülen uluslararası sistemdeki belirgin değişim krize taraflar ülkelerin güvenlik kaygılarını biçimlendirmiştir. Öyle ki bu değişikliklerle birlikte statükocu ve revizyonist kamplara ayrılan sistemde farklı kamplarda yer edinen Türkiye ve Bulgaristan, birbirlerine karşı güven ve güvensizliği büyük ölçüde bu ayrım üzerinden tanımlamışlardır. Üstelik Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında başta güven arttırıcı bir önlem olarak düşünülen silahtan arındırılmış bölge, Türkiye ve Bulgaristan'ın güven ve güvensizliğe ilişkin algılarında yaşanan değişim ile birlikte krize yön verebilmiştir. Devletler arasında güven arttırıcı bir önlem olsa da güvenlik ve güvensizliğe ilişkin algı dışsal bir değişim sonucunda kriz üretebilmiştir. 1935 Bulgaristan krizi, bunun Türkiye'nin dış politika krizleri içerisinde özgün örneğidir.

KAYNAKÇA

Aksu, F. (2017). *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri Yayınları, 2017.

Bali, R. N. (2008). *1934 Trakya Olayları*, İstanbul: Kitapevi.

Barlas, D. & Köksal Y. (2014). *Turkey's Foreign Policy Towards Bulgaria and Turkish Minority (1923-1934)*, *Southeast European and Black Sea Studies*, 14(2), ss. 175-193.

Barlas, D. (2004). *Friends Or Foes? Diplomatic Relations Between Italy And Turkey, 1923-36*, *International Journal of Middle East Studies*, 36(2), ss. 231-251.

Barlas, D. (2008). *Montreux Konferansı ve Sonrasında Çanakkale Boğazı ve Türkiye*, M. Demir, (der.), *Çanakkale Tarihi I*. İstanbul: Değişim Yayınları, ss. 147-165.

Brecher, M. (1993). *Crises in World Politics*, Oxford: Pergamon Press.

Cumhuriyet (9 Mart 1935). *Bulgaristan'ın Bizi Şikâyet Etmesi Dostluğu Yaraşmaz*, ss. 1-5.

Çağaptay, S. (2006). *Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey, Who is a Turk?*, New York: Routledge.

Çakmak, Z. (2009). *II.Dünya Savaşı Öncesi Akdeniz'de Korsan Denizaltılar Sorunu, Nyon Antlaşması*, İstanbul: IQ Yayıncılık.

Daver, A. *Özü Sözüne Uymıyan Bir Siyasa*, Cumhuriyet, 9 Mart 1935, ss. 1-4.

Değerli, S. E. *Türkiye'nin Bulgaristan'a Yönelik Dış Politikası (1918-1938)*, M. Bıyıklı, (der.) *Türk Dış Politikası, Cumhuriyet Dönemi 2 içinde* (ss. 51-110) İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.

Devlen, B. & Özdamar, Ö. *Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises*, A. Freyberg-Inan, E. Harrison, P. James, (eds.), *Rethinking Realism in International Relations içinde* (ss. 136-163), Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Fırat, M. (2002). *1923-1939 Yunanistan İle İlişkiler*, B. Oran, (der.) *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, 6.bs., içinde* (ss. 325-357), İstanbul, İletişim Yayınları.

George, L. A (1991), *Strategies for Crisis Management*. Alexander L. George, (ed.), *Avoiding War: Problems of Crisis Management içinde* (ss. 377-394), Boulder: Westview Press.

Gürses, Ü. (2017). *Neoclassical Realism, the Limits of Analysis and International Relations Theory*, F. Aksu and H. S. Ertem (eds.) *Analysing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions içinde* (ss. 38-57). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

International Crisis Behavior (ICB), <http://www.icb.umd.edu/dataviewer/?crisno=48> (Erişim Tarihi 14 Mart 2017).

İzğören, A. Ş. (2014). *Bir Türk Zabitinin Anıları: Muhittin Ergüneş 1917*, Ankara: İzğören Yayınları.

Kurtulan, A. İ. (2010). *"Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Mustafa Kemal (Atatürk)'ün Katıldığı Harp Oyunları ve Askeri Manevralar"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın,

Lukasik, H. S. (1998). The Balkan Entente: A Reassessment of an Aspect of Balkan Diplomacy in the Interwar Period, *Journal of Modern Hellenism*, No:15, ss. 67-90.

Oran, B. (2002). 1923-1939, Dönemin Bilançosu. B. Oran, (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt:1, 6.bs., içinde (ss. 241-257), İstanbul, İletişim Yayınları.

Oran, B. (2002). Kürt Ayaklanmaları, 1925-1937 Kutusu. B. Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt:1, 6.bs. içinde (s. 248), İstanbul: İletişim Yayınları.

Petrov, L (2005). Bulgar Genelkurmayının Türkiye ve Türk Ordusuna Karşı Tutumu. Genelkurmay Başkanlığı, XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk Bulgar Askeri ve Siyasi İlişkileri içinde (ss. 1961-168), Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Resmî Gazete, İskân Kanunu, Sayı: 2733.

Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, *World Politics*, 51 (1), ss. 144-172.

Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih, 1918-1994*, 2. Cilt, 5. bs., Ankara: İmge Kitapevi.

Soyak, R. H. (2006). *Atatürk'ten Hatıralar*, 3.bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt, 3. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Sönmezoğlu, F. (2015). *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları.

TBMM Zabıt Ceridesi, 7 Mart 1935, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c001/tbmm05001002.pdf> (Erişim Tarihi 9 Haziran 2017).

The Canberra Times (9 Mart 1935). Turkish Menace: Bulgaria Complains to League, s. 1.

The Chicago Tribune (10 Mart 1935). Balkan Flareup Wanes; Nations Pledge Peace, s. 2.

The Word War I Document Archive. Treaty of Peace Between the Allied and Associated Powers and Bulgaria, <http://www.gwpda.org/1918p/neuilly.html> (Erişim Tarihi 15 Nisan 2017).

Times (1935a). Threat To Peace In Balkans, 8 Mart, s. 15.

Times (1935b). Greek Revolt, 8 Mart, s. 16.

Times (1935c). Civil War In Greece, 9 Mart, s. 13.

Times (1935d). Turkish Troops In Thrace, 9 Mart, s. 12.

Tuğlacı, P. (1984). *Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri*, İstanbul: Cem Yayınları.

Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi. TÜBİTAK 1001 Projesi, Proje No: 112K172, www.tdprkrizleri.org.

Üçbaş, Ü (2014). Neoclassical Realism in Analysing Crisis Management: The Case Of Turkish Foreign Policy Crises, 8th ECPR General Conference University of Glasgow, 3-6 Eylül

2014, Glasgow: University of Glasgow. <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/f914c830-a88f-4b77-84d0-d84ca31b0725.pdf> (Erişim Tarihi 31 Aralık 2012).

Yavaşçev, S. (2005). Bulgar Genelkurmayının Türkiye ve Türk Ordusuna Karşı Tutumu. Genelkurmay Başkanlığı, XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk Bulgar Askeri ve Siyasi İlişkileri içinde (ss. 169-190), Ankara: Genelkurmay Basımevi.